

ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו – שם משמאל לפרשת בהעלותך

- במדבר ט** (א) וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון לאמר:
 (ב) ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו:
 (ג) בארבעה עשר יום בחדש הזה בין הערבים תעשו אתו במועדו ככל חקתי וככל משפטי תעשו אתו:
 (ד) וידבר משה אל בני ישראל לעשות הפסח:

שם משמאל בהעלותך - שנת תרע"ד

ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו (במדבר ט, ב). באבן עזרא וברמב"ן שבעבור שבפרשת בא כתיב בפסח (שמות יב, כה) ויהי כי תבאו אל הארץ >אשר יתן ה' לכם פֶּאֶשֶׁר דָּבָר וְשִׁמְרָתֶם אֶת הָעֶבְדָּה הַזֹּאת< (וגו'), (שם יג ה) וְהָיָה כִּי יִבְיָאֵךְ ה' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְגו' >וְעִבַדְתָּ אֶת הָעֶבְדָּה הַזֹּאת בְּחֹדֶשׁ הַזֶּה< לכן הוצרך לצוות עליהם במדבר, ¹ וכן ברש"י (שמות יב, כה) שתלה מצוה זו בביאתם לארץ ופסח שבמדבר על פי הדיבור היה. ²

ויש להבין מה נשתנה מאשר היתה הכוונה בראשונה, להצריכם פסח עתה אף במדבר. ולכאורה יש לומר שאלמלא חטאו בעגל היו נכנסין תיכף לארץ עוד טרם הגיעו ימי הפסח הראשון, ולא היה במציאות לעשות פסח במדבר; אך ממה שתלה הכתוב מצוה זו בביאתם לארץ, משמע שאין ענין פסח אלא בארץ, ולמה נשתנה הדבר:

ונראה דהנה פסח הוא ביעור עבודה זרה כבזוהר הקדוש פירש בא, ³ וכן רמזו בדברי רבותינו ז"ל מִשְׁכּוֹ יָדִיכֶם מֵעֲבֹדָה זָרָה וְקָחוּ לָכֶם צֹאן שֶׁל מִצְוָה. ⁴ והנה במצרים היו צריכין לבער העבודה זרה של מצרים וגם מתוך עומק הלב של ישראל, אך בכלל העולם אין נעשה ביעור עבודה זרה מחמת פסח מצרים שאין כלל העולם תלוי במצרים. והנה במדבר ארץ לא עבר בה איש בודאי לא נצרך לביעור עבודה זרה שאין שם עבודה זרה כלל, ומעומק לב ישראל כבר נתבער עוד במצרים ועלו מעלה מעלה עד שפסקה זוהמתם וקבלו התורה, ⁵ ובמאמר לא יְהִי לָךְ (שמות כ, ג) נעקר יצר הרע מלבם, ⁶ על כן בודאי לא נצרך במדבר לפסח שהוא ביעור עבודה זרה. אך בבואם לארץ שוב הוצרכו לביעור עבודה זרה מארץ ישראל, ואפילו אחר שביערו העבודה זרה מארץ ישראל נמי יש לומר דהנה אמרו ז"ל מִצִּיּוֹן מְכַלְל יְפֵי אֱלֹקִים הוֹפִיעַ (תהלים נ, ב) שמציון משתייתו של עולם, ⁷ ושלמה המלך עליו השלום היה מכיר איזה גיד הולך לכוש ונטע בו פלפלין וכו', ⁸ הרי שבארץ ישראל שורש החיות וממנה מתפשטת

- ראב"ע** לבמדבר ח, כו ד"ה במשמרותם: ...ובאה זאת הפרשה בעבור שהוא כתוב בפסח והיה כי תבאו אל הארץ והיה כי יביאך ה' צוה שהם חייבים גם במדבר; **רמב"ן** לבמדבר ט, א: ... ויתכן שהוצרך למצוה זו, בעבור שלא נצטוו מתחילה בעשיית פסח דורות אלא בארץ, דכתיב (שמות יב, כה) וְהָיָה כִּי יִבְיָאֵךְ ה' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְגו' וְעִבַדְתָּ אֶת הָעֶבְדָּה הַזֹּאת בְּחֹדֶשׁ הַזֶּה, ועכשיו רצה הקדוש ברוך הוא וצוה שיעשו אותו, כדי שתהיה זכר גאולתם והנסים שנעשו להם ולאבותיהם נעתק להם מן האבות-הרואים – לבניהם, ובניהם לבניהם ובניהם לדור אחרון. והנה אמר תחילה " וְהָיָה כִּי יִבְיָאֵךְ אֶל הָאֶרֶץ", לומר שאין מצוה זו נוהגת בחוצה לארץ לדורות, ועכשיו צוה שינהגו בה במדבר:
- רש"י** לשמות יב, כה ד"ה והיה כי תבאו: תלה הכתוב מצוה זו בביאתם לארץ ולא נתחייבו במדבר אלא בפסח אחד שעשו בשנה השנית על פי הדיבור, ד"ה כאשר דבר: והיכן דבר (שמות ו) והבאתי אתכם אל הארץ וגו'.
- זוהר** ח"א רכו ע"ב: ... ודא שירותא דשריאו ישראל >זוה התחלה שהתחילו ישראל< למיעל >להכנס< בחולקא קדישא דקב"ה, ולבערא מנייהו >מהם< חמץ, דאיהו טעוון >אלילים< אחרנין די ממנן >שממונים< על עמין עובדי עכו"ם, דאקרון אלהים אחרים אלהי נכר ואקרון חמץ יצר הרע, ולמיעל במצה חולקא קדישא דקב"ה...; **זוהר** בא ח"ב לה ע"ב: ולקחתם אגודת אזור וגו', אגודת אזור למה, ומאי טעמא בעא >רצה< דאתגלייא דמא על המשקו ועל שתי המזוזות, אמר רבי יוסי, כל שוקי מצרים מליין טעוון >אלילים< הוון, ובכל ביתא וביתא הוון שכיחי זינין >מנייס<, דמתקטריין בחרשייהו >שמקושרים בכפיהם< באינון כתרין תתאין דלתתא, ומתערין רוח מסאבא בגווייהו >בתוכם<, ועל דא אגודת אזור, בגין לבערא רוחי מבינייהו)...; **זוהר** ח"ב קפב ע"א: כתיב (שם לד יז) אלהי מסכה לא תעשה לך, וכתוב בתריה (שם יח) את חג המצות תשמר... מאן דאכיל חמץ בפסח... כמאן דפלח לע"ז איהו. תא חזי, כד נפקו ישראל ממצרים נפקו מרשו דלהון, מרשו אחרא, מההוא רשו דאקרי חמץ נהמא בישא, ועל דא אקרי עבודה זרה הכי, ודא איהו רוא דיצר הרע, פולחנא נוכראה >עבודה זרה< דאקרי אוף הכי >אף כד< שאור, ודא איהו יצר הרע, דהכי >שכד< איהו יצר הרע כבר נש כחמץ בעיסה... ודא איהו עבודה זרה...
- שמות** יב, כא: וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל זֶקֶן יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם וְשַׁחֲטוּ אֶת הַפֶּסַח; **מכילתא** בא יא: משכו וקחו לכם... רבי יוסי הגלילי אומר משכו מע"ז והדבקו במצוה; **שמות** רבה טו, ב: וכן אתה מוצא לישראל כשהיו במצרים היו עובדין עבודת כוכבים ולא היו עוזבין אותה שנאמר (יחזקאל כ) איש את שקוצי עיניהם לא השליכו אמר לו הקב"ה למשה כל זמן שישאל עובדין לאלהי מצרים לא יגאלו לך ואמור להן שיניחו מעשיהן הרעים ולכפור בעבודת כוכבים הדא הוא דכתיב (שמות יב) משכו וקחו לכם כלומר משכו ידכם מעבודת כוכבים וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח שבכך הקב"ה פוסח עליכם...
- בבלי שבת** קמה ע"ב – קמו ע"א: מפני מה עובדי כוכבים מזהמין שלא עמדו על הר סיני שבשעה שבה נחש על חוה הטיל בה זוהמא ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן עובדי כוכבים שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן.
- שיר השירים** רבה א, טו: רבי נחמיה אמר בשעה ששמעו ישראל לא יְהִי לָךְ >אלהים אחרים על פני< (שמות כ, ג) נעקר מלבם יצר הרע באו אצל משה אמרו לו משה רבינו תעשה את פרוזביון שליח בינותינו שנאמר דבר אתה עמנו ונשמעה ועתה למה נמות ומה הנייה יש באבדה שלנו מיד חזר יצר הרע למקומו חזרו על משה ואמרו לו משה רבינו לוואי יגלה לנו פעם שני הלוואי ישקני מנשיקות פיהו אמר להם אין זו עכשיו אבל לעתיד לבא הוא דכתיב (יחזקאל לו) והשירותי את לב האבן מבשרכם:
- בבלי יומא** נד ע"ב: דתניא רבי אליעזר אומר עולם מאמצעיתו נברא שנאמר בצקת עפר למוצק ורגבים ידבקו רבי יהושע אומר עולם מן הצדדין נברא שנאמר כי ישלג יאמר הוי ארץ וגושם מטר וגושם מטרת עזו רבי יצחק (נפחא) אמר אבן ירה הקדוש ברוך הוא בים ממנו נשתת העולם שנאמר על מה אדניה הטבעו או מי ירה אבן פנתה וחכמים אומרים מציון נברא שנאמר מְזֻמֹּר לְאֶסְף אֵיל אֱלֹקִים ה' (תהלים נ, א) ואומר מִצִּיּוֹן מְכַלְל יְפֵי אֱלֹקִים הוֹפִיעַ (תהלים נ, ב) ממנו מוכלל יפיו של עולם. תניא רבי אליעזר הגדול אומר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים תולדות שמים משמים נבראו תולדות הארץ מארץ נבראו וחכמים אומרים אלו ואלו מציון נבראו שנאמר מְזֻמֹּר לְאֶסְף אֵיל אֱלֹקִים ה' דָּבָר וַיִּקְרָא אֶרֶץ מִמְזֶרַח שֶׁשָׁמַע עַד מִבְּאוֹ וְאוֹמֵר מִצִּיּוֹן מְכַלְל יְפֵי אֱלֹקִים הוֹפִיעַ מִמֶּנּוּ מוֹכַלֵּל יוֹפִיו שֶׁל עוֹלָם.
- תנחומא** קדושים י: כי תבואו אל הארץ זה שאמר הכתוב עֲשִׂיתִי לִי גְבוּל וּפְרָדְסִים וְנִטְעֵתִי בָהֶם עַץ פַּרְי קָהֵל (ב) וכי כל בני אדם היכן נוטעין כל מה שמבקשין? ... שאין אדם יודע מקום כל נטיעה ונטיעה היכן הוא נוטע, אבל שלמה שהיה חכם נטע כל מיני אילנות שנאמר עֲשִׂיתִי לִי גְבוּל וּפְרָדְסִים וְנִטְעֵתִי בָהֶם עַץ פַּרְי, עַץ פֶּל פְּרִי אוֹכַל אִמֵּר רַבִּי יֵאָי אֲפִילוּ פִלְפְּלִין נֹטַע שְׁלֵמָה בָּאָרֶץ, וכיצד היה נוטע? אלא שלמה חכם היה והיה יודע

החיות לכל העולם,⁹ ועל כן יש סברא לומר דכמו שהיות כל העולם היא מהתפשטות החיות מארץ ישראל, כן נמי כח ביעור עבודה זרה שעל ידי קרבן פסח בארץ ישראל מועיל נמי לענין ביעור עבודה זרה בכל העולם, ועל כן מצות הפסח לעולם זאת על ישראל אף שנעדר העבודה זרה מארץ ישראל:

ולפי האמור יובן שלאחר חטא העגל שחזרה הזוהמא להתפשט בלבנות בני ישראל,¹⁰ שוב היו נצרכין לפסח גם במדבר לענין ביעור עבודה זרה מעומק לבות ישראל, ועל כן היא מצוה מחודשת שלא יתכן לומר להם מתחילה טרם חטאו כדי שלא יהיו מוכרחים לחטא, והדברים עתיקים:¹¹

ולפי האמור יש לפרש מאמרם ז"ל אלמלי שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלין.¹² דהנה שבת יש בו שתי בחינות. הבחינה האחת שהוא אחר ימי המעשה וכל ששת ימי המעשה הם הכנה דרבה לשבת,¹³ ולעומת המצב בששת ימי המעשה כן הוא בשבת, ומי שטרם בערב שבת יאכל בשבת,¹⁴ ואם ששת ימי המעשה בתוספת קדושה לעומתם בשבת היא קדושה שבקדושה, וימי המעשה כאלה הם נקראים שבתות של חול ות"ח נקראים שבת, והיינו שהם בחול כמו שאר אנשים בשבת, ומובן אשר באופן כזה כשבא שבת הוא שבת שבשבת, קדושה שבקדושה, רצון שברצון. והשנייה שהוא קודם ימי המעשה הבאים ומיניה שיתא יומין מתברכין,¹⁵ והחיות של כל ששת ימי המעשה היא התפשטות של שבת לכל ששת ימי המעשה הבאים, וכדמיון ארץ ישראל וחוף לארץ שהחיות שבחוף לארץ היא מהתפשטות החיות מארץ ישראל:

והנה כמו שאמרנו לעיל שבאשר כל הארצות חיותם היא מהתפשטות החיות שמארץ ישראל, על כן פסח שהוא ביעור עבודה זרה הנעשה בארץ ישראל יש בו תועלת לענין ביעור עבודה זרה שבכל העולם, כן נמי נאמר בשבת וששת ימי המעשה שהם כדמיון ארץ ישראל וחוף לארץ, שמחמת שהחיות בששת ימי המעשה היא התפשטות החיות משבת, כן נמי הא דכל הסטרא אחרא ערקין ואתעברו מינה¹⁶ שבשבת מועיל לששת ימי המעשה הבאים המקבלים חיות משבת שיהיו בהם דיחוי והעברת כחות חיזונים, ומובן אשר ששת ימי המעשה כאלו הם גבוהים מאד נעלה מעין קדושת שבת, ונאה לקראותם שבת של חול, ואם אינם מפסיקים מסדר הקדושה והבדלה מכחות חיזונים ואחריהם בא עוד הפעם שבת, אז השבת הוא בבחינה מאד נעלה שבת שבשבת. ואז נעשה ביטול כחות חיזונים לגמרי, על כן מיד נגאלין, אמן כן יהי רצון במהרה בימינו:

-
- עיקר משתינו של עולם למה מציון מקלל יפי אלקים הופיע (תהלים נ, ב) מציון נשתכלל כל העולם כולו כדתנין למה נקראת שמה אבן שתי שממנה הושתת העולם. והיה שלמה יודע איזה הוא הגיד שהוא הולך לכוש ונטע עליו פלפלין ומיד היו עושין פירות, שכן הוא אומר ונטעתי בהם עץ כל פרי דבר אחר ונטעתי בהם עץ כל פרי כשם שהטבור הזה נתון באמצע האיש כך ארץ ישראל נתונה באמצע העולם שנאמר (יחזקאל לח) יושבי על טבור הארץ וממנה משתינו של עולם יוצא... ואבן שתייה לפני הארון שממנה נשתת העולם ושלמה שהיה חכם עמד על השרשין היוצאין ממנה לכל העולם ונטע בהם כל מיני אילנות ועשה פירות לפיכך הוא אומר עשיתי לי גנות ופרדסים:
- 9 **השווה שפת אמת** ליקוטים – יוצא: הארץ אשר אתה שוכב כו' לפי הפשוט על ידי שמקום זה הוא עיקר החיות אמצעות העולם שמשם נמשך חיות לכל העולם לכך כתוב במקום מקום הידוע כו' ששם שורה השכינה כמו שכתוב מקומו של עולם כו' לכך כשניתן לו זה נכלל כל הארץ:
- 10 **ר' מנחם נחום טברסקי** (תלמיד הבעש"ט והמגיד ממעזריטש, מיסד חסידות צ'רנוביל) **ספר מאור עינים** – יתרו: אכן בעמדינו על הר סיני פסקה זוהמתינו ובחטא עגל חזרה ונדבק בנו; **ספר מאור עינים** - במדבר: כי כשעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן וכשעשו את העגל חזרה הזוהמה למקומה; **ספר קדושת לוי** - תרומה: והנה כשחטאו בעגל ונפסקו מקדושתם שחזרו לזוהמתן; **תולדות יעקב יוסף** - בהר אות א: וכן היו במעמד הר סיני שהיו גופם מצוחצחים שפסקו זוהמתם, ועי"י עגל חזרו לזוהמתן; **שם משמואל** לך לך - שנת תרע"ח: ואף שמחמת חטא העגל חזרה ונתפשטה הזוהמא, מכלל שאף שחזרה ונתפשטה מי"מ איננה עוד כבראשונה; **שם משמואל** במדבר - שנת תרע"ה: אף אחר שחזרה הזוהמא להתפשט, מחמת חטא העגל.
- 11 **השווה שם משמואל** בהעלותך - שנת תרפ"ב: ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו (במדבר ט, ב), ויתכן שהוצרך למצוה זו בעבור שלא נצטוו מתחילה בעשיית פסח דורות אלא בארץ וכו' (שמות יב, כה) והיה כי תבאו אל הארץ לומר שאין מצוה זו נוהגת בחוף לארץ לדורות ועכשיו צוה שיהיה בה במדבר, עד כאן דבריו. ויש להבין למה נשתנה הדבר, ולמה מתחילה לא נצטוו אלא בארץ. ויש לומר דתחילה היתה הכוונה להכניסם לארץ מיד ולא היה פסח ראשון שלהם אלא בארץ ועליו נצטוו, אך ישראל בחטאם במעשה העגל נתארך להם הזמן במדבר, ועל כן הוצרכו למצוה זו: ונראה דזולת החטא לא היו ישראל צריכין למשכן אלא היה נבנה להם תיכף המקדש כמו שכתוב (שמות טו, יז) **תבאמו ותעמנו** > **בְּהָר נִחְלָתָךְ מִכּוֹן לְשִׁבְתֶּךָ פְּעֻלַּת ה'** (וגו') **מִקְדָּשׁ ה' כּוֹנֵנוּ יְדִידְךָ**, ולא היו צריכים לדגלים ולנסיעת המדבר להתייש כחם של נחש שרף ועקרב כמו שכתוב בזוהר הקדוש (ח"ב קפג ע"ב - קפד ע"א), כי באם לא חטאו היה אז גמר התיקון וכל הרשעה כעשן כלתה, אלא מחמת החטא שהתפשטה מסאבותא בעלמא הוצרכו לכל אלה, ועל כן הוצרך למצוה זאת, ומכל מקום תחילה בפרשת בא אף שגלו וידוע לפניו יתברך שמו שיהיה כן מכל מקום לא יתכן לצוותם אלא על הארץ, כי אם לא כן היה כעין גזירה שיהיה החטא ויתמהמהו במדבר:
- 12 **בבלי שבת** קיח ע"ב: אמר רב יהודה אמר רב אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון שנאמר (שמות טז, כז) ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט וכתוב בתריה ויבא עמלק אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים שנא' (ישעיהו נו, ד) כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וכתוב בתריה והביאותים אל הר קדשי וגו'.
- 13 **רש"י** לבבלי ביצה ד ע"א ד"ה הכנה דרבה: דאמר הכנה בידי שמים מתסרא מיום טוב לשבת, דסעודת שבת בעיא הזמנה מיום חול מגזרת הכתוב:
- 14 **בבלי עבודה זרה** ג ע"א: ...אמר להן הקדוש ברוך הוא שוטים שבעולם מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת מי שלא טרם בערב שבת מהיכן יאכל בשבת...
- 15 **זוהר** ח"ב סג ע"ב: ראו כי ה' נתן לכם השבת, מאי שבת יומא דביה ניחין שאר יומין, והוא כללא דכל אינון שיתא אחרנין, ומניה מתברכין; **זוהר** ח"ג קמד ע"ב: רבי יהודה קארי ליה שבת, דכלהו שיתא מניה מתברכין...
- 16 **זוהר** ח"ב קלה ע"ב: כד עייל > **כאשר נכנסת** > שבתא איהי אתיחדת ואתפרשת > **מתיחדת ונפרשת** > מסטרא אחרא, וכל דינין מתעברין > **נעברים** > מינה, ואייהי אשתארת > **נשארת** > ביחודא דנהירו קדישא > **שאל האור הקדוש**, ואתעטרת > **ומתעטרת** > בכמה עטרין > **עטורים** > לגבי מלכא קדישא, וכל שולטני רוגזין ומארי > **ובעלי** > **דדינא** > **כלהו** > ערקין > **בורחים** > **נ"א** > **ואתעברו** > **נעברים** > **מינה**, ולית שולטנו אחרא בכלהו עלמין. השם משמואל מרבה להשתמש בבטוי זה (כ-14 פעמים).